

ظرافت های معلمی

و

راههای ایجاد انگیزه تحصیلی

مولف: امرالله قاسمی

سرشناسه: امرالله قاسمی ۱۳۳۷

عنوان و نام پدید آور: ظرافت های معلمی و راههای ایجاد انگیزه تحصیلی /
امرالله قاسمی

مشخصات نشر: سام آرام ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری: ۱۴۸ ص: ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س.م.

شابک: ۴-۹۲-۵۸۴۴-۶۰۰-۹۷۸-۳۰۰۰۰۰/۳ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۶.

موضوع: کلاسداری / Classroom management

موضوع: معلمان - روابط با شاگردان / Teacher-student relationships

موضوع: انگیزش در آموزش و پرورش / Motivation in education

موضوع: معلمان - اثر بخشی / Teacher effectiveness

رده بندی گنجره: ۱۳۹۸ ۴ظ ۳۰۱۳/ LB

رده بندی دیویی: ۳۷۱/۱۰۲۴

شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۵۱۸۶۲

شناسنامه کتاب

❖ نام کتاب: ظرافت های معلمی و راههای ایجاد انگیزه تحصیلی

❖ مولف: امرالله قاسمی

❖ نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

❖ شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

❖ ناشر: انتشارات سام آرام

❖ چاپ: ۱۳۹۸

❖ قیمت: ۳۰۰۰۰۰ ریال

❖ شابک: ۴-۹۲-۵۸۴۴-۶۰۰-۹۷۸

۹.....	مقدمه.....
۱۲.....	سخن بزرگان در باره معلم.....
۱۶.....	فصل اول ظرافت های معلمی.....
۱۸.....	مهارت های زبان آموزی.....
۱۹.....	ویژگی های یک معلم خوب.....
۲۲.....	ظرافت های معلم هنگام ورود به کلاس.....
۲۵.....	ظرافت های معلم پس از ورود به کلاس.....
۲۵.....	ظرافت های معلم در ارزشیابی تشخیصی.....
۲۵.....	ظرافت های معلم در باره ارائه درس.....
۲۶.....	ظرافت های معلم در جمع بندی.....
۲۷.....	ظرافت های معلم در باره پرسش های کلاسی.....
۲۷.....	ظرافت های معلم در تعیین تکلیف.....
۳۰.....	ظرافت های معلم در تعیین موضوع.....
۳۰.....	ظرافت های معلم در اختتام کلاس.....
۳۰.....	ظرافتهایی که به معلم در اداره کلاس کمک می کند.....
۳۱.....	ظرافت های معلم در ارتباط کلامی با دانش آموزان.....
۳۱.....	ظرافت های معلم در ارتباط غیر کلامی.....
۳۳.....	ظرافت های معلم در تمرکز بخشی دانش آموزان.....
۳۵.....	ظرافت های معلم در ارزش یابی تکوینی.....
۳۵.....	ظرافت های معلم در تعیین تکلیف.....
۳۶.....	ظرافت های معلم در تعیین موضوع جلسه آینده.....
۳۶.....	ظرافت های معلم در ابعاد نظم.....
۳۷.....	ظرافت های معلم در صدا و بیان.....

۳۸.....	سایر ویژگی های معلم.....
۳۹.....	وظایف معلم در قبال موفقیت دانش آموزان.....
۴۰.....	پیشرفت تحصیلی.....
۴۳.....	ظرافت های معلم در پیشرفت تحصیلی.....
۴۴.....	ظرافت های معلم در ارتباط با تابلو.....
۴۴.....	ظرافت های معلم در ارتباط با بی نظمی دانش آموزان.....
۴۸.....	ظرافت های معلم در جلوگیری با بی نظمی کلاس.....
۵۲.....	ظرافت های معلم در جلب توجه و آرام کردن کلاس.....
۵۴.....	بدترین کارهایی که معلم می تواند در کلاس انجام دهد.....
۵۴.....	تنبيه.....
۵۵.....	عواقب تنبيه.....
۵۷.....	با دانش آموزان گستاخ چگونه برخورد کنیم؟.....
۵۸.....	ظرافت های مدیریت کلاس و برد باری معلم.....
۶۱.....	ظرافت های معلم در برابر شوخی با دانش آموزان.....
۶۲.....	ظرافت های معلم در شکل یا مطلب ناجور روی تابلو.....
۶۳.....	ظرافت های معلم در برابر دانش آموزی که در جلسه آزمون تقلب می کند.....
۶۳.....	ظرافت های معلم در برابر دانش آموزی که احساس خستگی می کند.....
۶۳.....	بد خطی و راهکارهای رفع بد خطی.....
۶۶.....	۲۰ راهبرد های علمی جهت تقویت درس املاي فارسی ابتدایی.....
۶۸.....	معلمی.....
۷۳.....	گوشه ای از تجربیات هنری یک معلم.....
۷۹.....	ده اصل برای معلمان در کلاس.....
۸۷.....	نقش آراستگی ظاهری معلم.....

۹۱.....	توصیه به والدین.....
۹۴.....	تکنیک های درمان استرس در کودکان.....
۹۶.....	عزت نفس در دانش آموزان.....
۹۸.....	راههای افزایش عزت نفس در کودکان.....
۹۹.....	تکنیک های گفتگو با نوجوان.....
۱۰۲.....	فصل دوم راههای ایجاد انگیزه
۱۰۳.....	تعریف انگیزش.....
۱۰۶.....	نظرات مختلف در مورد تعریف انگیزش.....
۱۰۸.....	مراحل رسیدن به انگیزش.....
۱۰۸.....	عواملی که در انگیزش تحصیلی موثرند.....
۱۰۸.....	تاثیر محیط در انگیزه تحصیلی.....
۱۱۵.....	انگیزه های درونی و برونی.....
۱۱۷.....	انگیزه های تحصیلی با جهت گیری فردی و جمعی.....
۱۱۸.....	تاثیر تفاوت جنسیت در انگیزش.....
۱۱۹.....	مراحل رسیدن به انگیزش از نظر هارتلی برند.....
۱۱۹.....	عوامل کلی موثر در انگیزش تحصیلی.....
۱۲۰.....	تاثیر محیط مدرسه و کلاس بر انگیزش.....
۱۲۰.....	روش تدریس پویای معلم و اثر آن بر انگیزش دانش آموزان.....
۱۲۱.....	شیوه ها و ابزار سنجش انگیزه تحصیلی.....
۱۲۶.....	کدام معلمان در شناسایی کودکان مبتلا به اختلالات روانی بهتر عمل میکنند.....
۱۲۷.....	راههای عملی ایجاد و افزایش انگیزه.....
۱۲۷.....	راهکارهای مرتبط با عوامل آموزشی و مدرسه ای.....
۱۳۶.....	راهکارهای مرتبط با عوامل خانوادگی.....

۱۴۰.....	چند اصل در مورد چگونه تشویق کردن.....
۱۴۱.....	پیشنهادهات.....
۱۴۶.....	منابع.....

مقدمه

هوالمعلم

در سپیده دم ازل، آن زمان که سازندگی کائنات آغاز گردید و کتاب تکوین گشوده می شد شاید نخستین کلمه ای که قلم تقدیر بر دیباچه ی قاموس هستی نقش بست واژه ی زیبای معلم بود.

آنگاه که پروردگار شاهکار خلقتش (آدم) را صورت وجود بخشید و خویش را به صفت احسن الخالقین ستود کار تعلیم آغاز شد و نظام آفرینش بر مبنای هدایت و تربیت استوار گردید بنابر این تعلیم و تعلم از شئون الهی است و خداوند، این موهبت را به پیامبران و اولیای پاک خویش ارزانی کرده است تا مسیر هدایت را به بشر بیاموزند و چنین شد که تعلیم و تعلم به صورت سنت حسنه ی آفرینش درآمد. انسان نیز با پذیرش این مسئولیت، نام خویش را در این گروه و در قالب واژه مقدس «معلم» ثبت کرده است. معلم، ایمان را بر لوح جان و ضمیرهای پاک حک می کند و ندای فطرت را به گوش همه می رساند. اوست که سیاهی جهل را از دل ها می زداید و زلال دانایی را در روان بشریت جاری می کند.

دغدغه معلم همیشه این است که حیات بشر، بر مدار ارزش ها و کرامت انسانی بچرخد و شناخت خدا و مکتب و دین، همت اساسی آدمی باشد و هیچ بیگانه ای را مجال تجاوز به فرهنگ و ارزشهای دینی و میهن فراهم نیاید. در این مسیر خطیر، بزرگانی گام نهاده اند که نامشان بر تارک زمان می درخشد و در سنگر تعلیم و تعلم، به قله های رفیعی دست یافتند.

شرافت و مقام معلم زمانی اهمیت دارد که بتواند شأن خداوند و پیامبران را در وجود خود محقق کند و پیوند انسان به هدف متعالی خلقت یعنی عبادت و

بندگی را برقرار کند. معلمی شغل و حرفه نیست، بلکه ذوق، هنر و توانمندی است. معلمی در قرآن به عنوان جلوه ای از قدرت لایزال الهی، نخستین ویژگی ذات مقدس خداوند تبارک و تعالی است. در نخستین آیات قرآن که بر قلب مبارک پیغمبر اکرم (ص) نازل شد، به این هنر خداوند اشاره شده است: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.» (علق ۱/۵)

در این آیات خداوند، خود را «معلم» می خواند و جالب این که معلم بودن خود را بعد از آفرینش، پیچیده ترین و بهترین شاهکار خلقت آورده است. مقام معلم بودن خدا، بعد از آفرینش قرارداد دارد. پروردگار، به نوعی انسانی را که هیچ نمی دانست، به وسیله قلم آموزش داد که این از اوج خلاقیت و هنر شگفت خداوند در امر آفرینش حکایت دارد:

چو قاف قدرتش دم بر قلم زد هزاران نقش بر لوح عدم زد

از این رو می توان گفت که هنر شگفت معلمی از آن خداوند عالم است. حضرت امام جعفر صادق (ع) می فرمایند «هنگامی که روز قیامت شود، خداوند تمام انسان ها را جمع می کند و چون ترازوی اعمال نهاده شد و خون شهیدان را با مرکب قلم عالمان و معلمان بسنجند، ارزش مرکب آنان بر خون شهیدان فزونی خواهد داشت.»^۱ این ارزش بدان جهت است که شهیدان در سایه علم و تربیت معلمان و تعلیم شایسته آنان به خدا راه یافته و لیاقت شهادت نصیبشان شده است.

۱- در حدیث شریفی که از امام صادق (ع) وارد شده فرمود: «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ جُمِعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ النَّاسُ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَوُضِعَتِ الْمَوَازِينُ فَتُوزَنُ دِمَاءُ الشُّهَدَاءِ مَعَ دِمَاءِ الْعُلَمَاءِ فَيَرْجَحُ دِمَاءُ الْعُلَمَاءِ عَلَى دِمَاءِ الشُّهَدَاءِ» (بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۴، ح ۲۶)

حضرت امام سجاد(ع) سفارش بسیاری در حفظ حقوق معلم از سوی شاگردان دارند و می فرماید: «حق کسی که عهده دار تعلیم توست آن است که او را بزرگ شماری و مجلس او را سنگین بداری و نیکو به وی گوش فرادهی و روی خود را بر او کنی و با او بلند سخن نگیری و کسی را که از او چیزی می پرسد تو پاسخ ندهی و بگذاری که خود او پاسخ گو باشد و در مجلس او با هیچ کس به صحبت نشینی و در محضر او بدگویی از کسی نکنی و اگر از او در نزد تو بدگویی شد از او دفاع کنی و عیب پوشش باشی و فضایل و مناقب او را آشکار کنی و با دشمنش همنشینی نکنی و با دوستش دشمنی نورزی؛ پس چون چنین کردی، فرشتگان خدای تعالی به سود تو گواهی خواهند داد که مقصد و مقصود تو از او و فراگرفتن دانش او فقط برای خدا بوده نه به خاطر مردم. و حق معلم بر تو آن است که همواره، با دیده تعظیم و تکریم به او بنگری، مجلس او را گرامی بداری و به سخنانش با دقت گوش دهی، رو به جانب او بنشینی و صداقت را در حضورش بلند نکنی بهترین نوع این رابطه که سرشار از ادب و فروتنی است، در داستان حضرت موسی(ع) به عنوان شاگرد و حضرت خضر(ع) در مقام معلم آمده است. حضرت موسی(ع) مأمور شد تا از بنده ای صالح به نام خضر(ع) کسب علم کند. قرآن آغاز گفت و گوی این معلم و شاگرد را این چنین بیان می کند: «موسی به او گفت: «آیا از تو پیروی کنم تا از آنچه به تو تعلیم داده شده که مایه رشد است به من بیاموزی؟ گفت: «تو هرگز هم پای من نمی توانی صبر کنی و چگونه در مورد چیزهایی که از آن شناخت نداری، شکیبایی می کنی؟» گفت: «اگر خدا بخواهد، مرا شکبیا خواهی یافت و در هیچ کاری نافرمانی تو

نمی کنم» اگر به دنبال من آمدی، چیزی از من می پرس تا خودم از آن با تو سخن بگویم.» (کهف/ ۶۶-۷۰)

سخن بزرگان در باره معلم

پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: همانا خداوند و ملائکه اش حتی مورچه در لانه اش و ماهی در دریا بر معلم صالح و شایسته مردم صلوات میفرستند.^۱

نقش معلم در جامعه، نقش انبیاست. انبیا هم معلم بشریت هستند. تمام ملت باید معلم باشند، فرزندان اسلام تمام افرادش معلم باید باشند و تمام افرادش متعلم، چنین تعبیری می فهماند که عالی ترین نوع کرامت پروردگار نسبت به انسان با والاترین مقام و جایگاه او، یعنی علم و دانش هم تراز است. به همین جهت امام خمینی (ره) می فرمودند: «معلم اول خدای تبارک و تعالی است... به وسیله وحی؛ مردم را دعوت می کند و به نورانیت دعوت می کند به محبت، دعوت می کند به مراتب کمالی که از برای انسان است.» (امام خمینی «ره»)

معلم باید نیروی فکری متعلم را پرورش دهد و او را به سوی استقلال رهنمون شود. باید قوه ابتکار او را زنده کند، یعنی در واقع، کار معلم آتش گیره دادن است. فرق است میان تنوری که شما بخواهید آتش از بیرون بیاورید و در آن بریزید تا آن را داغ کنید و تنوری که در آن هیزم و چوب جمع است و شما فقط آتش گیره از خارج می آورید و آن قدر زیر این چوب ها و هیزم ها قرار می دهید که اینها کم کم مشتعل شود.» (شهید مطهری).

*ارسطو می گوید: افتخار کسانی که به کودکان تعلیم می دهند، بیش از کسانی است که آنها را به وجود می آورند.^۱ جان دیویی، از فلاسفه تعلیم و تربیت در قرن اخیر، که معتقد است معلم خوب باید دارای ویژگی های زیر باشد: معلم خوب، باید به تفاوت های فردی شاگردان خود، آگاهی داشته باشد. معلم خوب، باید قدرت هدایت کلاس به سوی هدف های مشخص شده را داشته باشد. معلم خوب، باید احساسات سلطه جویانه خود را کنترل کند.^۲

انتخاب عنوان ظرافت های معلمی به خاطر این است که معلمان در رویارویی با مسائل و موقعیت های مختلفی که در کلاس درس پیش می آید دهها برخورد می توانند داشته باشند اما برخی از آنان قابل تایید است و بیشترین اثر روانی مثبت را بردانش آموزان دارد. این برخورد های مثبت را «ظرافت» نام نهاده اند. این ظرافت ها برای معلمان جنبه پیشنهادی دارند نه کلیشه ای و تقلیدی. موقعیت و شرایط کلاس، سطح اطلاعات و معلومات دانش آموزان و میزان علاقه و رغبت آنان از عوامل تعیین کننده برای تصمیم گیری های معلم است. تجربه، ابتکار و خلاقیت معلم نیز عامل مهمی است که در برخورد با مسائل و مشکلات کلاس سهم به سزایی دارد. بنابراین ظرافت ها می توانند با توجه به عوامل ذکر شده و نوع انعطاف پذیر باشند. امید است که این نوشته رهگشایی برای همه ما باشد و ما را در برقراری یک جو عاطفی مثبت در کلاس و روابط حسنه با دانش آموزان کمک کند.

۱- کیت ا. اچسون و مردیت دامین گال؛ نظارت و راهنمایی تعلیماتی، ترجمه محمدرضا بهرنگی،

تهران، کمال تربیت، ۱۳۸۰، چاپ دوم، ص ۵۴.

۲- خنیفر، حسین؛ نگاهی دوباره به روش ها و فنون تدریس، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۲، چاپ

ظرافت های معلمی

برای معلمان، دو نقش یا دو وظیفه منظور گردیده است. نخستین وظیفه آنان، مسئولیتی است که در برابر فرهنگ جامعه خود بر عهده گرفته اند و دیگر، وظیفه ای که در قبال شاگردان پذیرفته اند. این دو وظیفه اغلب همزمان با یکدیگر انجام می گیرند و خلاصه مطلب اینکه :

در ره منزل لیلی که خطر هاست در آن شرط اول قدم آن است که مجنون باشی
یادمان باشد که اگر به معلم توجه شود و به کار او بها داده شود بسیاری از محدودیت ها و عوامل باز دارنده رشد فرهنگی را در مدت نسبتاً کوتاهی می توان بر طرف کرد. معلم پرورش دهنده نیروی انسانی است و پرورش نیروی انسانی یکی از مهم ترین و با اهمیت ترین موضوعات آموزش و پرورش است زیرا منابع انسانی یکی از ارکان و عوامل اصلی مورد نیاز همه ی بخش ها در توسعه ملی می باشد. چه بسا در بسیاری از کشورها، کمبود منابع انسانی مهمترین عامل باز دارنده رشد و توسعه مخصوصاً در بُعد فرهنگی است. شاید درد بی درمان جامعه امروز تضعیف آموزش و پرورش است اگر آموزش و پرورش محور تمام فعالیت های فرهنگی باشد و به جایگاه حاکمیتی خود برسد اکثر مشکلات حل می شود و معلم مهمترین مولفه در تعلیم و تربیت است اجرای سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش همت معلم را می طلبد زیرا معلم نگاه عمیق و عادلانه به همه مسائل مخصوصاً مسائل تربیتی دارد بنابر این معلم مسئول است و این شخص مسئول بخاطر پیشبرد اهداف بنیادین آموزش و پرورش نباید دغدغه معیشت داشته باشد آموزش و پرورش باید با آینده نگری دقیق برنامه های مورد نیاز را پیش بینی کند تا نیروی انسانی لازم به موقع آماده ی خدمت باشند در این میان تامین منابع انسانی آموزش و پرورش اهمیت بیشتری پیدا می کند اگر آموزش

و پرورش را به قلب فعالیت های کشور تشبیه کنیم منابع انسانی مورد نیاز آموزش و پرورش به منزله رگهایی خواهند بود که خون را به عضلات می رسانند و کوچکترین خللی در کار آنها اثر نا مطلوبی در کار قلب به وجود می آورد و طبعا تمام فعالیت های حیاتی بدن را مختل می سازد به همین دلیل دانشجو معلمان امید بخش فردای جامعه هستند و تعلیم و تربیت درست آنها یعنی همان تقویت رگهایی هستند که خون را به عضلات جامعه ی فردای ایران می رسانند.